

BELGESEL SİNEMA VE ALIMLAMA ESTETİĞİ: GÖKKUŞAĞINA DOKUNMAK ADLI FİLM ÜZERİNE BİR İNCELEME

S. Serhat SERTER¹
Nergiz KARADAŞ²

Özet

Çoğunlukla 21'inci kromozomdaki trisomiden kaynaklanan ve genetik bir bozukluk olan down sendromunun, farklı düzeylerde zihinsel ve gelişimsel yetersizliklere neden olduğu bilinmektedir. Down sendromu bireylerin farklı şekillerde öğrenme yeteneklerini etkilemekte ve bireysel farklılıklar olmakla birlikte, yaşamları boyunca yeteneklerini geliştirmelerine engel teşkil etmektedir. Ancak ne yazık ki toplumda ve hatta down sendromlu çocuk sahibi olan ailelerde bile, çocukların sosyalleşme ve çalışma süreçlerine ilişkin olumlu olmayan bir tutum geliştirdikleri, çoğu toplumsal önyargı ile geliştirilmiş olan bir içe kapanış süreçlerinin yaşanmakta olduğu gözlemlenmektedir. Oysaki down sendromlu bireyler, kendilerine sağlanan fırsatlar ve desteklerle kendi toplumunun değerli birer üyesi olarak yaşamlarına devam etmektedirler. Bu gerçekten hareketle bu çalışmanın hareket noktasını, down sendromlu bireylerin yaşam ve çalışma koşullarına ilişkin bir belgesel filmin, izleyiciler tarafından nasıl anlamlandırıldığının ortaya konulması oluşturmaktadır.

Bu çalışma, Alımlama Estetiği kuramından temellenerek, Gökkuşığına Dokunmak adlı belgesel filmin izleyiciler tarafından nasıl anlamlandırıldığını ortaya koyma çabası taşımaktadır. Çalışmanın evrenini, kendisi Down Sendromlu olmayan ve down sendromlu yakını olmayan bireyler oluşturmaktadır. Bu evrenden, çalışmaya gönüllü katılmak isteyen bireyler arasından rastsal yolla seçilen 14 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Çalışma sonucunda, belgesel filmi, izleyicilerin filmi alımlama, algılama ve yorumlama biçimleri ortaya konulmaya çalışılmış; ayrıca filmin izleyicilerin konuya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinde olumlu yönde bir dönüşüm yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Down sendromu, Belgesel film, Alımlama estetiği.

DOCUMENTARY FILM AND RECEPTION AESTHETIC: A STUDY ON TOUCHING TO RAINBOW DOCUMENTARY FILM

Abstract

Down syndrome is a genetic disorder caused by the presence of trisomy of chromosome 21 and it causes mental and developmental disabilities on different level. Down syndrome affects learning abilities of individuals and prevents improving their abilities. Unfortunately, it is observed that society and even the parents of children with Down syndrome have negative attitude for socializing and working process of the children. People with Down syndrome have introversion generally because of social prejudice, however, they can live their lives as a valuable member of the society with opportunities and support they are provided. From this point of view, this study aims to realize how a documentary film about working and living conditions of people with Down syndrome is interpreted by audiences.

1.Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, sserter@anadolu.edu.tr

2.Ars. Gör. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, nergizkaradas@gmail.com

Grounding to the Reception Aesthetic theory, this paper aims to explain how the documentary film called Touching the Rainbow is interpreted by the audiences. Population of the study includes individuals who do not have Down syndrome and who do not have any relatives with Down syndrome. 14 voluntary people separated out from the population and in-depth interview has done with those 14 people. As a result, reception, perception and interpretation of the audiences about the film has revealed and it is found that the film positively affected the audiences' knowledge and awareness level about the subject.

Keywords: Down syndrome, Documentary film, Reception aesthetic.

Giriş

Çoğunlukla 21'inci kromozomdaki trisomiden kaynaklanan ve genetik bir bozukluk olan down sendromunun, farklı düzeylerde zihinsel ve gelişimsel yetersizliklere neden olduğu bilinmektedir (Abbeduto, Warren ve Conners, 2007, s. 247). Genetik nedenlere bağlı zihinsel yetersizliğe yol açan bu sendromu olan bebeklerin doğum oranı, çeşitli kaynaklara göre 600 de 1 ya da 1000 de 1'dir (Crane ve Morris, 2006, s.43; Sherman, Allen, Bean ve Freeman, 2007, s. 227). Her 732 doğumdan birinde down sendromlu doğan bireylerin ortalama %85'inde, zekâ puanı 40-60 arasında değişen hafif veya orta düzeyde zihinsel yetersizlik görülürken, %15'inde zekâ puanı 40'ın altına düşen ağır düzeyde zihinsel yetersizlik görülmektedir (Roizen ve Patterson, 2003, s. 1281).

Toplumda down sendromu ile hiç karşılaşmamış bireylerin yanı sıra, down sendromu olan çocuk sahibi ailelerin de bu konuda bilgi eksikliği olduğu sıklıkla görülmektedir. Bunun yanı sıra unutulmamalıdır ki down sendromu, bireylerin bir takım ilgi ve yeteneklere sahip olmasını engelleyen bir durum değildir. Doğru zamanda ve doğru yöntemlerin kullanılmasıyla bu yeteneklerin ortaya çıkması ve daha da gelişmesi söz konusudur.

Son dönemde, ülkemizde engelli bireylerin kişisel gelişimi ve topluma entegrasyonu yönünde olumlu çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda öncelikle aileler çocuklarından utanmamayı, onlarla yaşamaktan korkmamayı, onların eğitim ve sevgi ile topluma entegre olabileceklerini inancını edinmişlerdir. Böylece toplumda bu konu üzerinde olumlu bir farkındalık yaratılmış ve down sendromlu bireylerin çalışabilecekleri, eğitim görebilecekleri kurum, kuruluş ve girişimlerin adımlarından olumlu sonuçlar alınmıştır. Ancak toplumda var olan engelli sayısı ve gelecekte olabilecek potansiyel düşünüldüğünde, bu adımların toplumsal farkındalığın yaygınlaşması noktasında hala yetersiz olduğu gözlemlenmektedir.

Sinema, "bireyden çoğula" bilgi akışını sağlayan, görsel-ışitsel iletişim araçlarının en önemlilerinden birisidir. Belgesel sinema ise, günlük yaşamın bazı yönlerini betimleyen bağımsız bir sinema türüdür. Bununla beraber dünyayı, hayatı ve insanlığı çok daha derinden kavramamızı sağlayan, farkındalığımızı ve duyarlılığımızı arttıran çok önemli bir anlatım aracıdır. Belgesel sinemanın ana işlevlerinden biri, toplumsal gerçekliği izleyici ile buluşturmadır. Bu açıdan bakıldığında, toplumda var olan bilgi ve farkındalığı arttırmada belgesel sinemaya çok fazla pay düşmektedir. Çünkü belgesel sinema bu sayede izleyicilerin kafasında bilgi ve farkındalık açısından bir anlam yaratır. Bu anlamın üretiminde ise, izleyicinin anlamlandırma sürecine eğiliminin önemi ortaya çıkmaktadır.

Alımlama Estetiği'nin temelinde, aynı konu ile ilgili olarak farklı bireyler tarafından yapılan farklı yorumlamalar yatmaktadır. Bu çerçevede belgeselin işlevinin alımlama estetiği ile birleştiğini söylemek mümkündür. Belgeselin amacı da izleyiciye bildiği tanıdığı kavramları, olguları ya da olayları bilinmeyen ve/veya herkes tarafından görülemeyen özellikleri ile göstermektir (Öcel, 2001, s. 1017). Bu noktadan hareketle çalışmada Alımlama Estetiği kuramından temellenerek Gökkuşağına Dokunmak adlı belgesel filmin izleyiciler tarafından nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymak temel amaç olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak belgesel sinemanın izleyicinin konuya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinde bir dönüşüm yaratıp yaratmadığının belirlenmesi de çalışmanın bir diğer amacı olmuştur.

Down Sendromu ve Down Sendromlu Çocukların Çalışma Koşulları

Down sendromu, sayısal kromozomal anomaliler arasında en sık görülenidir. Görülme sıklığı 1/600- 1/800 arasındadır. Yirmi birinci kromozomdaki fazla genetik materyal; dismorfik bulgular ve mental reartardasyona ek olarak konjenital kalp hastalıkları, gastrointestinal hastalıklar, epilepsi ve diğer nörolojik anormallikler, immün yetmezlikler, başlıca lösemi olmak üzere hematolojik hastalıklar, görme ve işitme bozuklukları, otoimmün ve endokrin hastalıklar, erken yaşlanma, Alzheimer hastalığı gibi pek çok klinik birlikteliğe yol açabilir. Bununla birlikte, bulguların sıklığı ve ağırlığı hastadan hastaya ve toplumdaki topluma farklılık gösterebilir (Acar ve vd. 2014, s. 72).

Down sendromunda 21. kromozomdaki değişiklik 3 tipte olabilir. Yaklaşık %95 sıklıkta serbest (basit) tip kromozomal değişiklik görülür. Diğerleri; translokasyon ve %2-3 oranında görülebilen mozaik Trizomi 21'dir. İleri anne yaşı serbest (basit) tipte önemli bir faktördür. Translokasyon ve mozaik tip Trizomi 21 anne yaşından bağımsızdır (Acar; vd., 2014, s. 73). Down Sendromlu çocuklar genellikle yaşitlarından geç gelişim gösterirler. Bu çocuklar özel eğitim programları ile okuma yazma öğrenebilirler ve normal sınıflara uyum sağlayabilirler. (Aydın, 2014, s. 246).

Her aile, içinde bulunduğu toplumun yapısı, kendi özneliği, farklı kişilik özellikleri ve destek kaynakları nedeniyle, engelli çocuğa sahip olmaktan farklı şekillerde etkilenebilmektedir. Aileler, bütün bu karmaşık duyguların yanı sıra, sağlıklı büyümeyen, özellikle gelişim dönemi boyunca özünden kaynaklanan engeller yüzünden aileye aşırı sorumluluk yükleyen bir çocuk karşısında sürekli bir başarısızlık, mutsuzluk ve hayal kırıklığı yaşayabilmektedirler. Engelli çocuğa sahip olacaklarını öğrenen aileler şok, inkâr, üzüntü, kızgınlık, suçluluk, kaygı, kriz, sosyal uyumsuzluk, saldırganlık, depresyon, gerginlik, letarji, intihar, dış dünyanın tutumuyla yüz yüze gelmekten kaçınma, hayal kırıklığı, umutsuzluk gibi bazı duyguları ve tepkileri ortaya koymaktadırlar. Çoğu zaman gelişimsel süreçleri birbirine benzerdir ve yaşam boyu süren bir durum söz konusudur (Çatalbaş; vd. 2015, s. 154).

Down sendromlu bireyler çekik küçük gözler, basık burun, kısa parmaklar gibi ortak fiziksel özellikler taşımaktadırlar. Elbette istisnalar olmak ile birlikte down sendromlu bebekler, yaşitlarından daha yavaş büyümekte ve zihinsel gelişimleri de geriden gelmektedir. Eğer uygun eğitim programları ile desteklenir iseler down sendromlu çocuklar da lise, hatta üniversite bitirebilmekte, çalışabilmekte, bağımsız veya yarı bağımsız hayatlar sürerek toplum hayatı içinde anlamlı hayatlar kurabilmektedirler.

Ülkemizde Engellilerin %80'ine yakın bir bölümü iş gücüne katılmamaktadır. Bu oran, zihinsel engelliler arasında çok daha yüksektir. Türkiye'de yaşayan down sendromlu bireylerin 126 bine yakını iş aramaktadır (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002, s. 14). Down sendromlu bireylerin toplum içinde istihdamına yönelik yenilikçi modellerin en önemlilerinden biri olan down kafeler, engelli ve down sendromlu çocukların sosyal ve mesleki rehabilitasyon çalışmalarının sürdürüldüğü, bu bireylerin hayatına katkı sağlayan rehabilitasyon birimleridir. Yine de ülkemizde ki engelli ve çalışmayan bireylerin sayısı düşünüldüğünde hala bu çabanın yetersiz olduğunu ve arttırılması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Belgesel Sinema ve İzleyici Araştırmaları

Farklı tanımları olmakla birlikte, çoğunlukla gerçekle olan ilişkisi çerçevesinde ele alınan belgesel sinemanın, Dünya Belgesel Birliği'nin tarafından yapılan tanımı şu şekildedir: "Ya olgusal çekimle ya da, aslına sadık olarak yeniden kurulmak suretiyle yorumlanan gerçekliğin herhangi bir yönünü, akla ya da duygulara hitap edecek şekilde film üzerine kaydetme yöntemlerinin tümü, belgesel filmidir" (Mutlu, 1991, s. 151). Belgesel film alanının öncüsü ise, İngiliz Belge Okulu kurucusu John Grierson'dur. Grierson'un belgesel alanında ortaya koyduğu ilkeler birçok kişiye öncülük etmiştir (Rotha, 2000, s. 24).

Belgesel sinemaya geniş bir çerçeveden bakıldığında, gelişen teknolojilerin de sağladığı olanakların etkisiyle günümüz belgesel sinemasının biçim ve içeriğinde çeşitlilik gözlenmektedir. Genelde sinema sanatında, özeldede belgesel filmlerde biçim ve içerik bakımından bir dönüşüm ve gelişim göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, toplum ve izleyiciyle etkileşim içerisinde olmaları da kaçınılmazdır. Bu etkileşimin kimi zaman gözle görülür kimi zaman ise çok daha örtük gerçekleşir. Fiske'nin (2003, s. 205) de değindiği gibi medya metinlerinin toplumsal olarak kullanılma biçimleri metinlerin yapılarında açık bir biçimde görülmediği için metinsel çözümlemelerle ortaya konulmayabilir. Çünkü bu anlamlar metinlerin okurların toplumsal konularıyla buluştuklarında üretilmektedirler ve bu buluşmada okur anlamlandırma sürecinde beklenilmeyen/öngörülmemiş olan metin dışı etmenleri getirebilir.

Sinema ve izleyici arasındaki ilişkiye ilişkin çalışmalar çok fazla ön plana çıkmamakla birlikte, tarihsel süreçte var olagelmiştir. Hugo Munsterberg, filmin zihinsel katmanda işlediğine ilişkin görüşlerinde seyirciyi pasif konuma oturtarak, düş görür gibi bilinç dışı bir aktivite bulunduğunu kabul eden Freudien yaklaşımın aksine, izleyici ile izlenenin karşılıklı etkileşim içinde olduğunu iddia etmiştir. Munsterberg, izleyicinin yönetmenin partneri olduğu aktif bir süreç, güçlü bir zihinsel etkinlik olarak yaklaşan gelişkin bir sinema psikolojisi kuramı geliştirmiştir (Monaco, 2011, s. 372).

Süreç içerisinde kimi zaman sinemanın izleyiciler üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmalar yapılarak bu etkilerin ortaya konulması amaçlanmış, kimi zamanda bu etkiler göz önünde tutularak izleyicinin daha fazla etkilenmesi ve/veya maniple edilebilmesi için izleyici araştırmaları yapılmıştır. 1970'lere gelindiğinde, ilgili teorilerde sinemasal durumun zevklerinin psikanalizine ilişkin çalışmalar yapılırken, 1980'lerde ve 1990'larda izleyiciliğin sosyal olarak farklılaştırılmış formları üzerine analizler yapılmıştır. Bu süreçte okuyucu tepki teorisi veya alımlama teorisi özellikle Constance School of Reception

Aesthetis ile ilişkilendirilmiştir (Stam, 2014, s. 238).

Alımlama Estetiği ve Belgesel Sinema

Sanatın yapımından çok anlam sorunu üzerinde duran alımlama kuramı, diğer adıyla Yorumbilim (hermeutics), 1960'lardan bu yana önceleri edebiyat eserlerinin anlamı ve yorumu üzerinde, sonrasında ise daha geniş bir çerçevede görüp algıladığımız ve kurguladığımız dünyayı alımlama, kabullenme ve eleştirme biçimlerini irdelemektedir (Öcel, 2001, s. 1012). Alımlama Estetiği'ne göre anlam, bir metinde oluşmuş ve bütünleşmiş bir biçimde yatmaz, yalnız gücül halde vardır ve yalnız okur tarafından alımlandığı süreç içerisinde somutlaşır ve bütünleşir (Moran, 2013, s. 242). Alımlama Estetiği, büyük ölçüde Rus biçimcileri, göstergebilimciler ve yapısalcılar tarafından salt metne yöneltilmiş olan odaklanmadan uzaklaşarak, yazar-metin ilişkisini metin-okur ilişkisine kaydırmışlardır (Ekiz, 2007, s. 125).

Alımlama Estetiği'nin temelinde, aynı konu ile ilgili olarak farklı bireyler tarafından yapılan farklı yorumlamalar yatmaktadır. Bu çerçevede belgeselin işlevinin Alımlama Estetiği ile birleştiğini söylemek mümkündür. Belgeselin amacı da izleyiciye bildiği tanıdığı kavramları, olguları ya da olayları bilinmeyen ve/veya herkes tarafından görülemeyen özellikleri ile göstermektir (Öcel, 2001, s.1017).

Algılamının ötesinde, bireyin algıladığı şeyi alımlaması, bundan kendine bir pay çıkarması ve anlamlandırması daha da önemlidir. Her birey için, bu dairenin merkezinde hangi algının öncelik kazandığının belirlenmesi daha sonra bireyin izlemeye sezgisel, mantıksal ve duygusal katılımını belirlemesi açısından önemlidir. Alımlama ne denli zevk veren, yoğun bir özellik taşıyorsa, bireyin izlemeye katılım oranı ve süresi o denli yoğun olacaktır. (Öcel, 2001, s.1028).

Yöntem

Bu çalışmada Alımlama Estetiği kuramından hareket ederek, down sendromlu çocukların yaşam ve çalışma koşulları incelenmiştir. Bu inceleme için, kendilerini farklı noktalarda geliştirebilmiş down sendromlu çocukları ve ailelerini, onların gözünden gerçekçi bir bakış açısıyla anlatan Gökkuşuğuna Dokunmak adlı belgesel film kullanılmıştır. Bu filmin izleyiciler tarafından nasıl anlamlandırıldığını ortaya koyabilmek için, araştırma kapsamında filmi izleyen katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Bu çalışmada izleyicilerin anlamlandırma süreçlerinin yanı sıra, onların bilgi ve farkındalık düzeyindeki etki de ölçülmüştür. Bu nedenle bu çalışmanın evrenini, kendisi Down Sendromlu olmayan ve down sendromlu yakını bulunmayan, böylelikle de down sendromlu bireylerin yaşam ve çalışma koşulları hakkında çok fazla bilgisi olmayan bireyler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise bu evrende yer alan, Eskişehir'de yaşayan ve çalışmaya gönüllü katılmak isteyen bireyler arasından rastsal yolla seçilen 14 kişi oluşturmaktadır. Bu tür çalışmalarda ki örneklem temsiline zorluğu, derinlemesine mülakat tekniğinin özellikleri ve filmi izleyicilere birlikte izletmenin daha yerinde olacağına ilişkin araştırmacı görüşü dikkate alınarak, görüşmeciler Anadolu Üniversitesi'nde lisans eğitimi gören 14 öğrenci ile sınırlandırılmıştır.

Çalışma kapsamında bu kişiler ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler

sırasında izleyicilere belgesel sinemaya bakış açıları, belgesel film izleme sıklıkları, down sendromuna ilişkin bilgi düzeyleri, down sendromlu bireylerin yaşam ve çalışma koşullarına ilişkin bilgi düzeyleri ve görüşleri ile Gökkuşuğuna Dokunmak adlı belgesel filmi anlamlandırma biçimlerine ilişkin sorular yöneltmiştir. Daha sonra ise, bu belgeselin katılımcıların konuya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinde bir dönüşüm yaratıp yaratmadığını ölçmek için de öntest ve sontest yapılmıştır.

Bulgular

Alımlama Estetiği açısından, bireylerin filmi izlemeden önce, belgesel film türüne bakış açıları, bu konudaki ön deneyimleri, gönderici kavramını ne derece güçlü ve otoriter bir yapıya oturttukları da iletinin algılanmasını ve konumlandırılmasını etkileyeceğinden önemlidir (Öcel, 2001, s. 1023). Araştırmaya katılan izleyicilerin tamamı sıklıkla film izlemekte, bu sayı haftada en az 3, en fazla 8 olmak üzere değişkenlik göstermektedir. İzleyicilerin belgesel film izleme sıklığı ise, ayda yaklaşık 3-5 arasında değişmektedir. Bu sıklık, izleyicilerin sinema ve belgesel sinema ile yakın ilişki içerisinde olduğunun işareti bir göstergedir. Bu yakın ilişkilerinin filme ilişkin anlamlandırma sürecini olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcılara film izletilmeden önce, konuya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini ölçmek amacıyla down sendromu ve down sendromunun belirtileri ile ilgili sorular yöneltmiştir. Araştırmaya katılan izleyicilerden çoğunun aşağıdaki yanıtlarında görüldüğü üzere, down sendromu ile ilgili net ve ayrıntılı bir bilgisi olmadığı gözlenmiştir:

E.O. Down sendromuyla ilgili hastalığın terimsel kısmını pek bilmiyorum, ama sanırım kromozom eksikliğinden kaynaklanan bir hastalık olduğunu düşünüyorum. Öyle biliyorum yani.

ET. İşte bu hep etrafta gördüğüm kadarıyla, tamamıyla bir kromozom sayısı fazlalığından oluşan, aslında bir hastalık da demek istemiyorum buna. Onun olmadığını bilincindeyim. 49 kromozom hani 1 kromozomun fazla olmasından dolayı, onların daha hassas olması diye biliyorum ama. Bu kadar.

H.Y.: Kromozom fazlalığıyla ilgili bir durumu sanırım. Daha önce ben down sendromlu çocuklar ile ilgili bir görüşme yapmıştım. Bazı şeylere fazla takılıyorlar. Hatta bir arkadaşım da kısa filmini izlemiştim yanlış hatırlamıyorsam. Sürekli bir şeye takıldığı için onu düzeltmeye çalışıyordu. Aklıma gelen şey açıkçası bunlar, çok fazla şey aklıma gelmiyor.

M.M.: Çok fazla bir bilgim yok aslında ama, sadece kromozom sayısı ile ilgili bir şey olduğunu biliyorum. Ve Türkiye’de ve dünyada yaygın olduğunu biliyorum.

Ö.S. : Down sendromu bir eksi kromozomdu sanırım ya da bir fazla da olabilir. Kromozom sayısı ile alakalı bir sıkıntı insan genetiğinde. Budur bildiğim kadarıyla.

S.N.A: Down sendromu bence, bir çocuğun anne karnında oluşan mutasyondan kromozomlarının etkilenmesi sonucu bir eksiklik. Yani kromozom olarak, bünyesel olarak bir eksiklik.

S.A: Bildiğim kadarı ile down sendromu doğuştan gelen bir hastalık

Araştırmaya katılan izleyiciler, down sendromu konusundaki bilgileri dikkate alınmadan seçilmişlerdir. Katılan 14 kişinin yarısından fazlasının, down sendromu ve belirtilerine ilişkin net bir bilgiye sahip olmamasını ya da yanlış bilgiye sahip olmalarını, toplumda konuya ilişkin farkındalık düzeyinin düşüklüğünün işareti olarak değerlendirmek mümkündür.

Çalışma kapsamında, izleyicilere Gökkuşağına Dokunmak adlı belgesel filmi izletmeden önce ve izlettikten sonra, down sendromlu çocukların eğitim süreçlerine ilişkin bilgilerini ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Katılımcıların ön test ve son test cevaplarına ilişkin örnekler aşağıdaki gibidir. Cevaplardan da görüldüğü gibi, izleyicilerin filmi izlemeden önce down sendromlu bireylerin eğitim süreçlerine ilişkin bilgi ve ilgileri yok denilecek kadar azdır. Film izledikten sonra yapılan son test görüşmelerinde, konuya ilişkin bilgi ve dolayısıyla farkındalık düzeylerinde olumlu bir gelişim olduğu gözlenmiştir. Bu dönüşüm bir yandan Alımlama Estetiği açısından belgesel sinemanın, “bilgisellik” yönü ile katılımcılar tarafından alınıp anlamlandırıldığının göstergesi iken, eşzamanlı olarak bireyler üzerindeki etkisinin de işaretidir. İzleyicilerin yanıtları, belgesel filmde yer alan bilginin izleyici tarafından anlamlandırılarak somutlandığının göstergesidir.

C.T: (öntest): Hiçbir bilgim yok.

C.T: (son test): Eğitim alabildiklerini biliyorum.

E. G (ön test): Tabiri doğru mu bilmiyorum, ama down sendromu kendi içinde bölümlere ayırırsak, “ağır geçen rahatsızlıkların” belki daha özel bir eğitime ihtiyacı vardır. Ama daha hafif şekilde bu rahatsızlığı geçiren kişiler, genel-geçer okullarda eğitim alarak iyi yerlere gelebiliyorlar ve sosyal topluma katılabiliyorlar diye biliyorum.

E.G. (son test): Down ile barışık bir aileyse ve çocuğunu diğer çocuklardan ayırmazsa, önemli bir eğitim alarak kültür-sanat ve diğer alanlarda başarılı olabildiklerini biliyorum.

E.B (öntest): Sanırım okullarda özel sınıflarda eğitim alıyorlar. Onun dışında bir bilgim yok.

E.B (son test): Okullarda, özel eğitim sınıflarında eğitim gördüklerini biliyorum. Bir de sanırım onlarla ilgilenen dernekler, özel kuruluşlar oluyor.

İ.K. (ön test): Eğitim gördükleri takdirde etkili olabildiklerini biliyorum. Fakat bunu belediye mi, devlet mi yapar o konuda bir bilgim yok.

İ.K. (son test): Eğitime normal bir çocukluğa göre, daha çok üstüne düşülmesi gerektiğini biliyorum. Eğitim konusunda özellikle sevginin ön plana çıkartılarak, çocuklara daha özenle yaklaşılması gerektiğini biliyorum.

Yanıtlardan anlaşıldığı üzere, izleyicilerin filmde yer alan bilgiyi anlamlandırma ve yorumlama sürecinde farklı bakış açıları sergiledikleri görülmektedir. Bu durum Alımlama Estetiği'nin temelinde ki, aynı konu ile ilgili olarak farklı bireyler tarafından yapılan farklı yorumlamalara örnek oluşturmaktadır. Buna benzer olarak katılımcılar filmin toplumsal bir soruna göndermeleri hakkında da farklı okumalar yaptıkları görülmüştür:

M.C.M: Bence en önemlisi, toplu taşımaya adapte olabilmeleri ve sürekli gelen

müşterilerle iletişim halinde olabilmeleri.

S.A: Eğitimcinin anlattığı gibi acımamalıyız. Sohbet etmeliyiz. Sonuçta onlara nasıl davranacağımız konusunda bilgi veriyor.

G.K: İlk başta iş yerine giderken aileler çocuklarını kendilerini götürüyorlardı. Daha sonra çocuklar kendileri gitmeye başladı. Bu, sosyalleşme alanında çok büyük bir şey çocuklar için. Daha sonra, bir anne çocuğunu kabullendiğini ve her yere onu da yanında götürdüğünü söylüyordu.

E.T: Bir çocuğun annesi şey demişti; “Hiçbir zaman çocuğumu kimseden saklamadım, utanılacak bir şeymiş gibi görmedim.” Bu olabilir aslında. Ailesi onu öyle yetiştirdiği için özgüven olarak çok da başarılı.

O.D: Toplum sadece down sendromluları değil, kendinden farklı gördüğünü sürekli bir ayırıştırma çabası içinde. Yani ben öyle gözlemliyorum. Kendinden farklı olana çok iyimser bir bakış açısı yok. Hoşgörüyü aslında daha çok öne çıkarıyor gibi.

Katılımcıların bu yanıtları, farklı içerik ve amaçla çekilen belgesel filmlerin toplumsal sorunlar, yapı ve olaylardan beslendiğinin ve yine topluma dönüş yaptığının ifadesidir. Bu aynı zamanda her izleyicinin down sendromlu çocukların hayatları, eğitim süreçleri, çalışma ortamları ve aileleri ile ilgili içeriğe ilişkin bu farklı okumalarını Alımlama Estetiği açısından bireylerin kendi kültürel sermayelerinde ve yaşama bakışlarındaki farklılıkla ilişkilendirmek mümkündür. Katılımcıların filmde anlatılanların ne olduğuna ilişkin bir diğer soruya verdikleri yanıtlar da bu durumu destekler niteliktedir:

M.C.M. : Hastalığın başlangıcında nasıl anlaşılabileceğinden bahsetti. Onun dışında, eğitim sürecinden geçtikten sonra çeşitli mesleklere adapte olabildiklerini öğrendim.

İ.K: Down sendromuyla ilgili, aslında her bireyin günlük hayatta normal insanlar gibi var olabilecekleri. Sadece diğer insanların ilgisi ve sevgiyle, ayırım çekmeden aramıza katılabileceklerini anlatıyor.

H.M.: Aslında onların belli bir eğitim sürecinden sonra bir şeyler yapabileceğini, toplumdan dışlanmamaları gerektiğini anlatıyor.

Ö.S.: Nasıl belli olduğunu anlattılar, neler yaşadıklarını anlattılar. Mesela başka bir kişinin yeni çocuğu doğuyor ve down sendromlu oluyor. Psikolojisini düzeltmek açısından bu filmi izlemesi yararlı olabilir.

S.A: Daha çok, down sendromluların ilk başta yaşadıkları ve bir şeyler yapmaya başladıktan sonra iyi durumları. Bunun farkı daha çok.

G.K.: Çocukların içindeki o saf iyilikten bahsediyor. Kendilerine güvensizliklerinden bahsediyor. Bir babanın söylediği bir şey vardı mesela. Çocuklar kırıp dökmesin diye bazı eşyaları sabitledik falan diyor bir yerde. Ben buradan şöyle bir şey çıkarabilirim; bu çocuklar çok saf, iyi niyetleri var. Ama sinirlendikleri zaman sert şekilde karşılık verebiliyorlar, bunu gösterdi. Hatırladığım bu kadar.

O.D: Üzerlerine gidildiği zaman topluma kazandırılabilirler. Benim için en önemlisi oydu.

E.O: Down sendromunun nasıl teşhis edildiği ve bundan sonra yapılması gereken süreç. Hastalığa sahip kişiye nasıl yaklaşılması, neler yapılması gerektiği. Bunları anlatıyor.

Katılımcılara belgeselin amacının ne olduğu sorusuna ise birbirlerine benzer olarak çoğunlukla, farkındalık yaratmak ve bilgi vermek olduğunu dile getirmiştir:

C.T.: Down sendromu hakkında bilgi edindirmek bilmeyenlere. Amacı bana kalırsa bu.

E.G.: Down sendromu hakkında farkındalık yaratmak. Bu kişilerin bizden bir farkı olmadığı, hepimizin geçirebileceği bir rahatsızlık kadar bir rahatsızlık olduğu kanısına vardım.

ET: Kesinlikle farkındalık yaratmak.

G.K.: Down sendromluların çalışma ortamı ve sosyal ortama kazandırılmasının mümkün olabileceğini göstermek.

Ö.S. Bu konu hakkında bir farkındalık oluşturmak.

O.D.: Filmin amacı, down sendromluları hastalıklı bireyler gibi görmek değil, normal insanlar olarak nasıl hayata kazandırabiliriz, onu bulmak. Özellikle bazı aileler mesela, çocuklarının böyle olduğunu ilk başta kabullenmek istemiyorlar ve bu yüzden eğitimleri aksıyor. Belgeseldeki insanlar çok mutlulardı ve çalışıyorlardı. Yani normal bir hayatları var ve gülüp eğleniyorlardı.

H.M.: Bu konuda fikri olmayan insanlara bu sürecin nasıl yaşandığını, nasıl topluma kazandırıldıklarını anlatmak.

İ.K.: Down sendromlu bireylerle aileleri hakkında bilgi vermek ve onlar hakkında duyarlılık yaratmak.

Katılımcıların yanıtları Alımlama Estetiği çerçevesinde farklı anlamlandırmaların yanı sıra yakın ve benzer anlamlandırmaların söz konusu olabileceğinin göstergesidir.

Film, down sendromuna ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinizde bir değişim yarattı mı sorusuna verdikleri yanıt, belgesel sinemanın izleyicilerin bilgi ve farkındalık düzeylerinde olumlu yönde bir değişim yarattığının ve yaratabileceğinin göstergesidir:

C.T. Kesinlikle yarattı, evet. İlk başta çok bilgili değildim down sendromluları hakkında, ama baya bir fikrim oluştu. Çocukları ve ailelerini görmek onların bakışından öğrenmek güzeldi.

E.G.: Yarattı evet. Down sendromunu tanıdım. Sosyal hayat ve sanat eseri yaratma çabalarını izledim. Tepebaşı'ndaki çalışma oldukça iyiydi. Orada onların bir izinin olması oldukça güzeldi.

E.B.: Evet yarattı, yapabileceklerine dair bilgim oldu. Toplumsal hayata bu kadar iyi adapte olabildiklerini bilmiyordum, bunu çocukların hayatlarını izleyerek öğrenmiş oldum.

O.D.: Evet kesinlikle, daha önce görmediğim birçok şeyi filmde gördüm. Ben onların çok bir şey yapabileceklerini zannetmiyordum. İlk başta garsonluk ya da açılış. Mesela, bu kadar kabiliyetli olduklarını bilmiyordum. Meslek anlamında bir şey yapabileceklerini zannetmiyordum, bunu yapabildiklerini gördüm.

Anlatının görsel-işitsel ya da bilgi yoğunluklu bir film olması, alıcının algılarındaki belli bir keskinliği de gerekli kılmaktadır. Sorun yalnızca görüntülerin ya da bunlara eşlik eden seslerin belli bir dizge ile izleyiciye gönderilmesi değil, bu gönderenin izleyici

tarafından da belli bir biçimde anlamlandırılıp yorumlanmasının bunlara işlevsel bir anlam yüklenmesinin de sağlanmasıdır. (Öcel, 2001, s. 1020). Katılımcıların bu yanıtları Alımlama Estetiği açısından bu belgeselin aktarım dili ve alanının izleyicilerin alımlama, anlamlandırma süreçlerinde etkili olduğunun işaretidir.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında toplumsal bir sorunu ele alan belgesele ilişkin anlamlandırma sürecinde sorunun farklı boyutlarına vurgu yapan izleyiciler Alımlama Estetiği açısından filmde yer alan bilgileri kendi kişisel özellikleri, bilgi ve ilgi düzeyleri ve bakış açılarıyla anlamlandırarak somutlamışlardır. Bu çerçevede hem boşlukları kişisel parametreleri çerçevesinde doldurmuşlar hem de filmi okumada kimi zaman paralellik gösterirken, kimi zaman da bireysel farklılıklarını da ortaya koymuşlardır. Filmin konuya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerine katkı sağladığını dile getirmişlerdir. İzleyicilerin down sendromlu çocukların hayatları, eğitim süreçleri, çalışma ortamları ve aileleri ile ilgili içeriğe sahip Gökkuşuğuna Dokunmak adlı filme ilişkin farklı farklı okumalar yapmaları, genelde sanat yapıtının özelde de belgesel sinemanın farklı okumalara açık olduğunun ve izleyicileri farklı noktalardan yakalamasının söz konusu olabileceğinin göstergesidir. Elde edilen sonuçlar anlamın üretiminde izleyicinin anlamlandırma sürecine eğiliminin önemi ortaya çıkmaktadır. İzleyicilerin filme ilişkin okumaları ve yanıtlarında ki dönüşüm toplumsal bir soruna ilişkin izleyicinin bildiği tanıdığı kavramları, olguları ya da olayları bilinmeyen ve/veya herkes tarafından görülemeyen özellikleri ile gösteren belgesel sinemanın işlevini yerine getirdiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Çalışma kapsamında derinlemesine görüşme yapan izleyicilerin tamamı, sinema filmleri ile yakından ilgilenmekte ve sıklıkla film izlemektedirler. Katılımcı grubun büyük bir çoğunluğu, sıklığı daha az da olsa belgesel film izlemektedir. Herhangi bir şeyden etkilenmek için onunla ilişki içerisinde olmak gerektiği dikkate alındığında, izleyicilerin sinema ve belgesel sinemaya ilgilerinin olmasının, filme ilişkin alımlama ve okuma sürecinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcı gruba yapılan ön test sonucunda, bu grubun down sendromu, down sendromunun belirtileri, down sendromlu bireylerin eğitim ve çalışma koşulları hakkında bilgi, ilgi ve farkındalık düzeylerinin düşük olduğu; net bir bilgilerinin olmadığı, eksik ya da yanlış bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Eğitim düzeyleri ortalamasının üzerinde olan bu izleyicilerden alınan sonucu, toplumda konuya ilişkin farkındalık düzeyinin düşüklüğünün işareti olarak değerlendirmek mümkündür. İzleyicilere Gökkuşuğuna Dokunmak adlı belgesel filmin izletilmesinin ardından yapılan son test görüşmelerinde, konuya ilişkin bilgi ve dolayısıyla farkındalık düzeylerinde olumlu bir gelişim olduğu gözlenmiştir. Alımlama Estetiği açısından katılımcıların bireysel özellikleri çerçevesinde oluşan farklılıklarının filme ilişkin anlamlandırmalarında da farklılık yarattığı görülmüştür.

Kaynakça

- Abbeduto, L. Warren, S., F. & Connors, F., A. (2007). Language Development in Down Syndrome: From The Prelinguistic Period to The Acquisition of Literacy. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Review*, Volume 13, Issue 3.
- Acar, M. & Ark. (2014). Down Sendromlu Hastaların Demografik ve Klinik Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Tek Merkez Deneyimi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, No: 2.
- Aydın, B. (2014). Down Sendromlu Bireylerin Dil Kullanımının Sesbilimsel İncelemesi: Nörodilbilimsel Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 18, Sayı 3.
- Crane, E. & Morris, J. K. (2006). Changes in Maternal Age in England and Wales- Implications for Down Syndrome. *Down Syndrome Research and Practice*, Volume 10, Issue 1.
- Çatalbaş, B., Manav, G. ve Ocakçı, F. (2015). Kalp Hastalığı Olan Down Sendromlu Çocukların Ebeveynlerinin Umutsuzluk Düzeylerine Aile Merkezli Hemşirelik Yaklaşımı. *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3.
- Ekiz, T. (2007). Alımlama Estetiği Mi? Metinlerarasılık Mı? *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 47, 2 (2007) 119-127.
- Fiske, J. (2003). İletişim Çalışmalarına Giriş. (Çev. İrvan, S.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Monaco, J. (2011). Bir Film Nasıl Okunur? (Çev. Yılmaz, E.) İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Moran, B. (2013). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutlu, E. (1991). Televizyonu Anlamak. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Öcel, N. (2001). Alımlama Estetiği ve Belgesel Sinema Açılımları. 5. Uluslararası Belgesel Film Yapımcıları Konferansı. 17-21 Ekim. S. 1009-1032.
- Roizen, N. J. & Patterson, D. (2003). Down's Syndrome. *The Lancet*, Volume 361, No: 9365.
- Rotha, P. (2000). Belgesel Sinema. (Çev. Şener, İ.) İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Sherman, S. L., Allen, E. G., Bean, L. H. & Freeman, S. B. (2007). Epidemiology of Down Syndrome. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, Volume 13, Issue 3.
- Stam, R. (2014). Sinema Teorisine Giriş. (Çev. Salman, S. & Asatekin, Ç.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Türkiye Özürlüler Araştırması (2002). Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 2913.